

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ГАНАС ЛЮБОВ МИКОЛАЇВНА

УДК 338.4:658

**УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ МАШИНОБУДІВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 - економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
МЕЛЬНИК ОЛЬГА ГРИГОРІВНА,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри зовнішньоекономічної та митної
діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ВОЙТКО СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
професор кафедри міжнародної економіки

кандидат економічних наук, доцент
КОШЕЛЕНКО СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА,
Черкаський державний технологічний університет,
доцент кафедри економіки та управління

Захист відбудеться «2» березня 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, IV н.к., ауд. 209-А)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «___» січня 2015 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к.е.н., доцент

Завербний А.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні умови виробничо-господарської діяльності характеризуються високою динамічністю, глобалізацією, загостренням конкуренції, непередбачуваністю, невизначеністю, нестабільністю та дією низки інших чинників як позитивного, так і негативного характеру, які вимагають від вітчизняних машинобудівних підприємств впорядкування усіх видів діяльності, пошуку додаткових можливостей, підвищення рівня конкурентоспроможності, кваліфікованого управління та ресурсного забезпечення. Для машинобудівних підприємств матеріально-сировинні ресурси є важливою та невід'ємною складовою виробничого процесу, наявність яких забезпечує ефективне функціонування без збоїв та простоювання, що зумовлює необхідність обґрунтованого формування виробничих запасів. Концепція управління виробничими запасами в останні десятиліття тяжіє до їх мінімізування або повної відмови, що закладено в основу низки методів формування та поповнення запасів. Проте, теорія та практика свідчать про недоцільність повної відмови від виробничих запасів, адже внаслідок цього зростуть витрати на інших ланках виробничого процесу та ймовірність виникнення перебоїв у виробничій діяльності. Зважаючи на вищевикладене, виникає необхідність у розробленні комплексного науково-методичного підходу до управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах, який надасть можливість вчасно та оперативно реагувати на потреби виробничо-господарської діяльності.

Наукові дослідження проблем управління виробничими запасами висвітлили у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В. Амитан, С. Войтко, В. Глухов, І. Голофаєва, І. Дзьобко, О. Доровський, Р. Дяків, Н. Еквілайн, О. Карпенко, В. Качуровський, Л. Киба, Т. Колодизєва, С. Кошеленко, Є. Крикавський, О. Кузьмін, О. Куницька, Р. Ларина, В. Лукинський, О. Мельник, Є. Мержиєвська, В. Мякушко, С. Огієнко, В. Пилушенко, О. Посилкіна, Р. Савон, Р. Сагайдак-Нікітюк, Б. Райзберг, В. Стівенсон, О. Тридід, Г. Філіна, В. Чайковська, Р. Чейз, Н. Чухрай, А. Шомштейн, Р. Якобс, О. Яремко та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць за тематикою управління виробничими запасами, а також потужний доробок фахівців вітчизняних і міжнародних машинобудівних підприємств, невирішеною залишається низка важливих завдань у цій сфері. Зокрема, з'являється потреба у конкретизуванні понятійно-термінологічного апарату у сфері управління виробничими запасами та виокремленні спеціальних принципів цього виду управління, потребують удосконалення типології виробничих запасів і факторів впливу на управління виробничими запасами. Також виникає необхідність структурування витрат на формування і утримання виробничих запасів та обґрунтованої побудови складського господарства на основі полікритеріальної моделі вибору типів складів виробничих запасів. Усе це обумовило вибір теми дисертаційної роботи, встановлення її мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

«Проблеми управління зовнішньоекономічною та митною діяльністю підприємств» (номер державної реєстрації 0113U001363).

Матеріали наукового дослідження використані при розробленні держбюджетної теми Національного університету «Львівська політехніка» «Методологія та інструментарій процесійно-структурованого менеджменту» (номер державної реєстрації 0111U001215, Наказ Міністерства освіти і науки України № 1177 від 30.11.2010 р.), в межах якої автором розроблено полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів при організуванні складського господарства на підприємствах (розділ 3 «Розроблення інструментарію процесійно-структурованого менеджменту», підрозділ 3.2 «Розроблення інструментів виконання загальних та конкретних функцій менеджменту», пункт 3.2.2 «Організування виробничих запасів») (акт впровадження від 15.10.2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних і методико-прикладних засад управління виробничими запасами машинобудівних підприємств. Для досягнення поставленої мети дисертаційну роботу зосереджено на вирішенні таких основних завдань:

- розвинути понятійно-термінологічний апарат у сфері управління виробничими запасами з метою уточнення змісту ключових категорій;
- удосконалити типології та змістове наповнення типів виробничих запасів, складів виробничих запасів, методів формування, поповнення та використання виробничих запасів машинобудівних підприємств;
- виокремити та систематизувати перелік витрат на формування та утримання виробничих запасів;
- розвинути концептуальні засади управління виробничими запасами;
- розвинути типологію факторів впливу на виробничі запаси;
- розробити полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів на основі ключових критеріїв, сумісності та оптимальності їх формування.

Об'єктом дослідження є процеси управління запасами машинобудівних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методико-прикладні засади управління виробничими запасами машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення встановленої мети та виконання визначених завдань у дисертаційній роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження, а саме: методи морфологічного аналізу, групування, теоретичного узагальнення – для уточнення понятійно-категорійного апарату під час виконання роботи (усі розділи дисертації), зокрема, для обґрунтування сутності понять «запаси», «виробничі запаси» (п. 1.1) і «управління виробничими запасами» (п. 1.3), для формування та систематизування факторів впливу на управління виробничими запасами (п. 2.3), для удосконалення типологій: виробничих запасів (п. 1.2), складів виробничих запасів, площ функціональних ділянок і зон складу виробничих запасів (п. 3.2); анкетування та емпіричного дослідження – під час розроблення анкети з метою визначення особливостей управління виробничими запасами на вітчизняних машинобудівних підприємствах (п. 2.1); динамічного, статистичного та порівняльного аналізу – для аналізування

стану управління виробничими запасами на вітчизняних підприємствах (п. 2.2); аналізу та синтезу – для визначення переваг і недоліків застосування методів формування, поповнення та використання виробничих запасів (п. 3.1), для виокремлення і систематизування витрат на формування та утримання виробничих запасів (п. 3.3); ідентифікування – для визначення площ функціональних ділянок складу виробничих запасів (п. 3.2); імітаційного моделювання, процесний підхід – для розроблення полікритеріальної моделі вибору типів складів виробничих запасів (п. 3.2); графічний метод – для наочного відображення результатів дослідження (усі розділи дисертації).

Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є наукові напрацювання вітчизняних та іноземних науковців, матеріали періодичних видань, статистичні звіти та огляди Державної служби статистики України, спеціалізовані видання міністерств і відомств, дані фінансової та управлінської звітності низки вітчизняних машинобудівних підприємств, їх внутрішні організаційно-розпорядчі документи, Інтернет-джерела, результати авторських досліджень, а також нормативно-правові акти органів державної влади та міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо управління виробничими запасами машинобудівних підприємств. Основні наукові результати, які відображають новизну роботи, полягають у такому:

вперше розроблено:

– полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів, яка враховує поетапну послідовність та встановлення ключових критеріїв вибору (обсяг виробничих запасів, наявність відповідних власних площ під складські приміщення, вимоги щодо зберігання виробничих запасів, сумісність зберігання усіх видів виробничих запасів, тривалість функціонування складу, рівень програмно-технічного забезпечення складського господарства, відстань транспортування від складу до виробничих підрозділів, вартість утримання складських приміщень) з урахуванням сумісності та оптимальності побудови складського господарства для зберігання виробничих запасів підприємств у конкретних часово-просторових умовах функціонування, в межах якої виокремлено та розкрито змістове і функціональне наповнення типів складів виробничих запасів;

удосконалено:

– типології: виробничих запасів, що відрізняється від чинних введенням таких типологічних ознак, як етапи перетворення вхідних виробничих запасів, можливість заміни виробничих запасів, кількість відповідно до нормування, відкритість та доступність ресурсів; складів виробничих запасів, яка доповнена низкою типологічних ознак (відповідно до характеристик об'єктів зберігання, до розміщення та експлуатування, до формування складів і делегування відповідальності за зберігання виробничих запасів, за наявністю на підприємстві); методів формування, поповнення та використання виробничих запасів шляхом виокремлення ознак (за фіксуванням параметру, рівнем автоматизації, здатністю до ранжування виробничих запасів), що, на відміну від існуючих, дало змогу сформулювати для суб'єктів управління виробничими запасами максимально широке

класифікаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень у сфері формування, поповнення та використання виробничих запасів;

– структурування витрат на формування та утримання виробничих запасів, що, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення низки статей витрат (на маркетингові дослідження ринку постачальників; налагодження контактів та укладання договорів; придбання виробничих запасів; оренду і охорону складських приміщень; амортизацію складських приміщень, складського обладнання; основну і додаткову заробітну плату працівників складського господарства та відрахування на соціальні заходи; паливо та енергію, водопостачання та водовідведення для складських потреб; страхування виробничих запасів на складах; спеціальну обробку виробничих запасів при їх зберіганні та інші витрати на утримання виробничих запасів) у відповідний кошторис, котрий надає можливість максимально точно та всеохоплююче ідентифікувати витрати, пов'язані з виробничими запасами;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади управління виробничими запасами шляхом використання положень процесно-структурованого менеджменту, що, на відміну від існуючих, передбачають розгляд управління виробничими запасами як конкретної функції менеджменту, яка реалізується на основі планування, організування роботи з виробничими запасами, мотивування працівників, пов'язаних із виробничими запасами, контролювання та регулювання виробничих запасів;

– понятійно-термінологічний апарат у сфері управління виробничими запасами, зокрема, уточнено сутність категорій «запаси», «виробничі запаси» та «управління виробничими запасами», що, на відміну від існуючих трактувань, дало змогу конкретизувати змістове та функціональне наповнення наведених базових понять з метою їх уніфікованого розуміння усіма учасниками процесу управління виробничими запасами;

– типологія факторів впливу на виробничі запаси, що, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення виробничих, фінансових, кадрових, інфраструктурних, інформаційно-комунікаційних та управлінських факторів за змістовою ознакою, конкретизування їх сутності і характеру впливу з урахуванням особливостей функціонування підприємств машинобудування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретичних положень і прикладних рекомендацій щодо формування, використання та управління виробничими запасами машинобудівних підприємств на основі виконання загальних функцій менеджменту.

Отримані результати дисертаційної роботи впроваджено у діяльність низки вітчизняних машинобудівних підприємств, зокрема ТзОВ «Науково-виробнича фірма «МАРКА» (довідка № 134/1 від 24.07.2013 р.), ТзОВ «ЛЕОНІ Ваерінг Системс УА ГмБХ» (довідка № 1243 від 07.08.2013 р.) та ПАТ «Іскра» (довідка № 17/07 від 20.08.2013 р.).

Теоретико-прикладні положення та результати дисертаційної роботи застосовуються у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» під час викладання дисципліни «Бюджетування зовнішньоекономічної діяльності» (для студентів напрямів підготовки 6.030601 «Менеджмент» та 6.030503

«Міжнародна економіка») (довідка про впровадження № 67-01-1709 від 15.10.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати наукових досліджень, які викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були розглянуті та схвалені на таких міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами» (м. Алушта, 12-18 вересня 2011 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених «Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України» (м. Київ, 4-5 листопада 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми економіки і менеджменту» (м. Львів, 10-12 листопада 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених «Інтеграційні економіко-правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя» (м. Львів, 31 січня 2012 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єктивна оцінка конкурентоспроможності економічних систем: моделювання, прогнозування, прийняття рішень» (м. Київ, 2-3 березня 2012 р.); IV Міжнародній науково-практичній відео-конференції «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок» (м. Львів, 23-24 травня 2012 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (м. Львів, 8-10 листопада 2012 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства» (м. Дніпропетровськ, 15-16 березня 2013 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку транспортних систем і логістики» (м. Євпаторія, 14-16 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективне управління економікою: теорія і практика», (м. Черкаси, 4-5 жовтня 2013 р.).

Публікації. Основні наукові положення дисертаційної роботи опубліковано у 2 монографіях, 7 статтях, з яких 6 статей у фахових виданнях (з них 1 публікація у виданні України, яке включене до міжнародних наукометричних баз даних), та 10 тезах доповідей на конференціях. Загальна кількість публікацій за темою дисертаційної роботи становить 19 праць (з них 14 одноосібних). Загальний обсяг опублікованих праць – 7,2 друк. арк., з них особисто автору належить 5,84 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, у тому числі основний зміст дисертації представлено на 189 сторінках тексту. Робота містить 30 таблиць, 19 рисунків, 10 додатків, список використаних джерел із 212 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання дисертаційної роботи, об'єкт, предмет, методологічну базу дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення розроблених теоретичних положень і прикладних рекомендацій щодо управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах.

У першому розділі **«Теоретико-концептуальні засади управління виробничими запасами машинобудівних підприємств»** уточнено сутність виробничих запасів як об'єктів управління, сформовано типологію виробничих запасів, розкрито концептуальні засади управління виробничими запасами на підприємстві.

Огляд та аналізування літературних джерел свідчать про існування поліпозиційності при трактуванні категорій «запаси», «виробничі запаси», «управління виробничими запасами» зі змістової, функціональної та морфологічної точок зору, що зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження їх сутності. Вивчення позицій науковців стосовно сутності категорії «запаси» засвідчило, що їх можна об'єднати у кілька груп за трьома підходами (бухгалтерським, економічним та логістичним), за якими запаси розглядаються відповідно: 1) як активи, які утримуються, перебувають у процесі виробництва для подальшого продажу, а також при управлінні підприємством; 2) як частина матеріального потоку, що перебуває в статичному стані (на зберіганні); 3) як матеріальні ресурси, які ще не використовуються.

Ретельне дослідження переваг та недоліків кожного з перелічених вище підходів дало змогу обґрунтувати трактування запасів як матеріальних ресурсів, які є власністю підприємства, не використовуються у конкретний момент часу (зберігаються на складах або інших відведених для цього місцях), але призначені для подальшого застосування у виробничій, збутовій, торгівельно-посередницькій та іншій діяльності підприємства.

При дослідженні трактування виробничих запасів позиції науковців зазнали ще більшої поліпозиційності, проте були згруповані за аналогічними підходами до тлумачення запасів, що дозволило виокремити сутність категорії як частини матеріальних ресурсів, які є власністю підприємства та зберігаються у відповідних для цього місцях (складах виробничих запасів), ще не використовуються та призначені для подальшого застосування у виробничому процесі, входять у структуру виготовленої продукції або підтримують функціонування процесу виробництва, забезпечуючи його безперебійність.

Трактування «управління виробничими запасами» пропонується розглядати з позиції процесно-структурованого менеджменту як вид управлінської діяльності, що охоплює планування забезпечення підприємства матеріальними ресурсами, їх наявності у потрібний момент; організування необхідного їх накопичення у спеціально відведених для цього місцях, розподілу між напрямками виробничої діяльності; мотивування працівників, що пов'язані з виробничими запасами; контролювання використання виробничих запасів і регулювання виявлених недоліків з метою уникнення простоювання. Отже, управління виробничими запасами – це вид управлінської діяльності, що ґрунтується на плануванні

виробничих запасів, організуванні роботи з виробничими запасами, мотивуванні працівників, котрі пов'язані з виробничими запасами, контролюванні та регулюванні виробничих запасів (рис. 1).

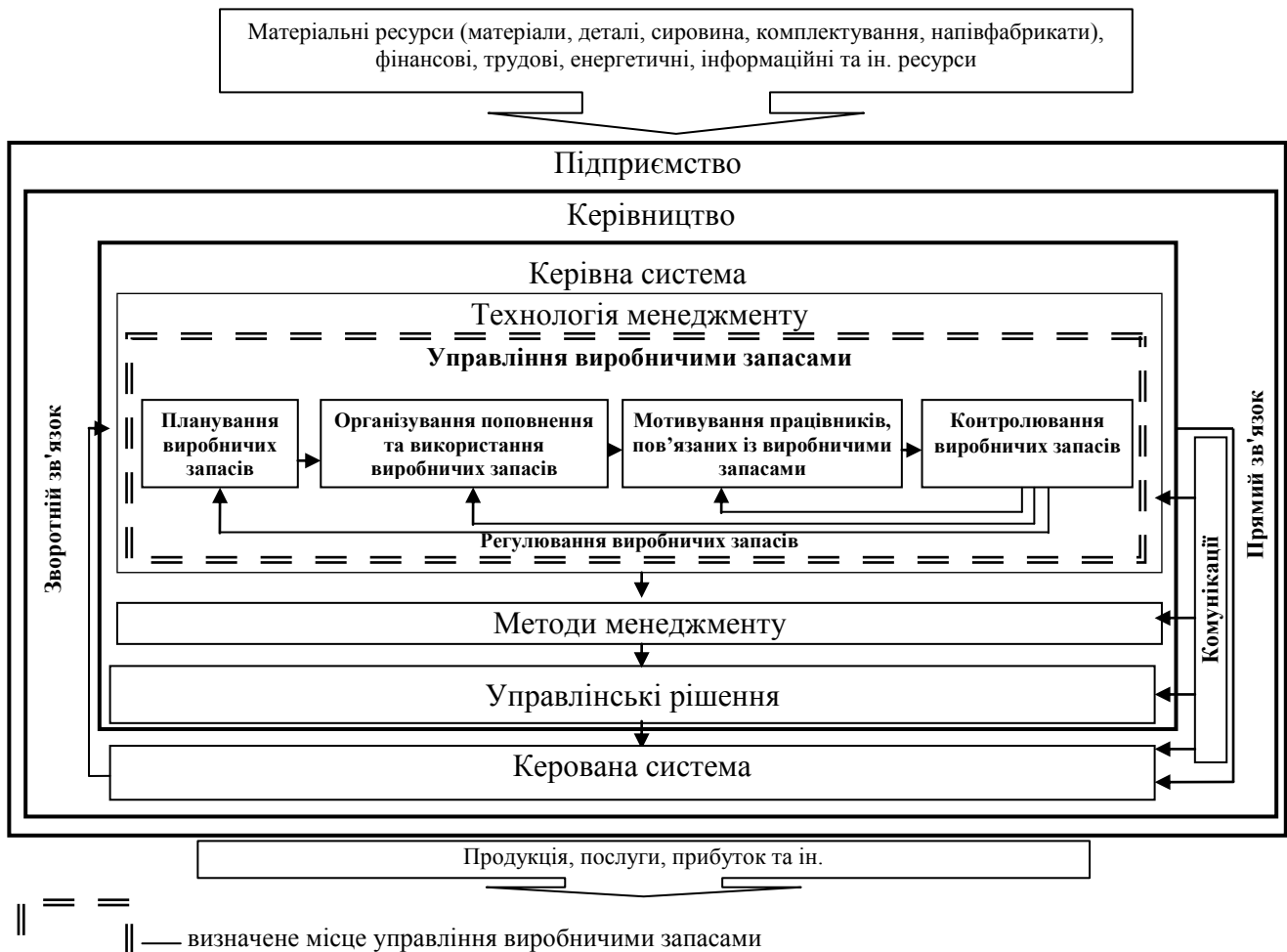

Рис. 1. Місце управління виробничими запасами в системі управління підприємством

Примітка: розвинуто автором.

З метою встановлення ключових орієнтирів в управлінні виробничими запасами сформована їх типологія. У результаті аналізу наявних підходів і власних досліджень запропоновано доповнити типологію виробничих запасів, виокремивши такі типологічні ознаки та відповідні типи виробничих запасів: за етапами перетворення вхідних виробничих запасів (необроблені, часткової переробки, готових матеріалів), за кількістю та відповідно до нормування (надлишкові, нормовані, дефіцитні), за відкритістю та доступністю ресурсів (відкритого доступу, невідкритого доступу, недоступні), за можливістю заміни виробничих запасів (незамінні, частково замінні, замінні).

Концептуальні засади управління виробничими запасами першочергово передбачають виокремлення принципів такого управління як базових вихідних положень. Аналізування літературних джерел дало змогу диференціювати спеціальні принципи управління виробничими запасами за функціональним підходом, виокремивши принципи планування виробничих запасів (оптимальності та першочерговості формування виробничих запасів), організування роботи з

виробничими запасами (відповідності складських приміщень до умов зберігання виробничих запасів, зручного розташування складів виробничих запасів, економності зберігання), мотивування працівників, пов'язаних із виробничими запасами (справедливості, поваги до працівника, безпеки, відчуття важливості виконаної роботи, залучення до управління), контролювання виробничих запасів (раціональності використання, своєчасності надходження та використання, наявності виробничих запасів), регулювання виробничих запасів (комплексного усунення недоліків, чіткості та продуманості дій при усуненні недоліків).

У другому розділі «Аналізування стану управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах» розроблено метод аналізування управління виробничими запасами, виявлено стан управління виробничими запасами на вітчизняних машинобудівних підприємствах та ідентифіковано фактори впливу на виробничі запаси.

На підставі виконаних досліджень запропоновано метод аналізування управління виробничими запасами, що ґрунтується на визначенні напрямів аналізування та виконанні встановлених етапів. До ключових напрямів аналізування стану управління виробничими запасами зараховано політику, мотиви накопичення виробничих запасів машинобудівними підприємствами, параметри управління виробничими запасами (суб'єкти та об'єкти, цілі, технологія, функції управління виробничими запасами, методи, що застосовуються машинобудівними підприємствами при управлінні виробничими запасами, тощо), проблеми управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах, результативність управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах.

Послідовність аналізування управління виробничими запасами полягає у виконанні таких етапів, як визначення мети, встановлення параметрів аналізування процесу управління виробничими запасами, формування інформаційного забезпечення, оброблення отриманих результатів дослідження, формування висновків і розроблення рекомендацій щодо удосконалення управління виробничими запасами.

Як свідчить дослідження діяльності машинобудівних підприємств (ПАТ «Булат», ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», ПАТ «Дніпровагонмаш», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Донецькгірмаш», ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», ПАТ «Дрогобицький машинобудівний завод», ПАТ «Дружківський машинобудівний завод», ПАТ «Екватор», ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА», ПАТ «Іскра», ТзОВ «ЛЕОНІ ВаерінгСистемс УА ГмБХ», ПрАТ «Львівський локомотиво-ремонтний завод», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Самбірський дослідно-експериментальний машинобудівний завод», ПрАТ «Самбірський приладобудівний завод «Омега» та ін.), у структурі оборотних активів частка запасів товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) коливається від 33 % до 40 %. Обсяги запасів ТМЦ у вартісному вираженні зростали з 2007 р. по 2012 р. у середньому кожного наступного року на 419,58 млн. грн., за винятком 2013 р., де зниження становило 1174,40 млн. грн. (2,73 %), темп приросту впродовж аналізованого періоду становив – 14,52 %. Збільшення запасів ТМЦ в основному відбувається через зростання виробничих запасів, середнє значення яких становить

23017,35 млн. грн. А частка у структурі запасів ТМЦ – близько 67 %. Дослідження причин зростання обсягів виробничих запасів необхідно проводити на конкретних підприємствах, що забезпечить встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

На основі методу випадкових чисел до вибірки досліджуваних машинобудівних підприємств увійшли підприємства, що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні показники формування та використання виробничих запасів
машинобудівних підприємств станом на 01.01.2013 р.

№ з/п	Машинобудівні підприємства	Обсяг виробничих запасів, тис. грн.	Частка виробничих запасів в структурі запасів, %	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів, частк. од.	Середній термін обороту виробничих запасів, днів
1	ПАТ «Булат»	1087	25,58	13,97	26
2	ПАТ «Дніпровагонмаш»	249837	48,99	11,03	33
3	ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод»	49312	54,72	8,97	41
4	ПАТ «Донецькгірмаш»	23076	40,13	15,85	23
5	ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів»	17743	52,67	3,11	117
6	ПАТ «Дрогобицький машинобудівний завод»	4756	27,75	2,60	140
7	ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»	86347	36,86	6,49	56
8	ПАТ «Екватор»	2118	100,00	5,66	63
9	ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»	9780	50,69	6,90	53
10	ПАТ «Іскра»	35845	33,51	7,48	49
11	ПАТ «Мотор Січ»	881974	31,22	3,37	108
12	ПАТ «Самбірський дослідно-експериментальний машинобудівний завод»	197	11,17	20,38	18
13	ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	2577	16,52	21,26	17
14	ПрАТ «Львівський локомотиво-ремонтний завод»	17248	39,76	12,68	29
15	ПрАТ «Самбірський приладобудівний завод «Омега»	903	43,64	1,99	183
16	ТзОВ «ЛЕОНІ ВаерінгСистемс УА ГмБХ»	2467	24,47	13,77	25

Примітка: сформовано та розраховано на підставі даних фінансової звітності досліджуваних підприємств <http://www.smida.gov.ua/>.

Частки виробничих запасів досліджуваних підприємств коливаються від 11 % і до 100 % і це засвідчує те, що діяльність вітчизняних підприємств передбачає обов'язкове їх формування. Лише низка підприємств (18,75 %) готові працювати із мінімальною кількістю виробничих запасів, 25 % підприємств страхують свою діяльність та надають перевагу формуванню виробничих запасів, решта підприємств (56,25 %) балансує між формуванням виробничих запасів та інших видів запасів.

Як свідчить цільове анкетування, на вітчизняних машинобудівних підприємствах застосовуються загальні методи управління виробничими запасами

(75 % досліджуваних підприємств) і лише 25 % підприємств використовують методи управління, що безпосередньо стосуються виробничих запасів. Переважаючими типами планування є оперативне (56 % досліджуваних підприємств) та поточне (44 % досліджуваних підприємств). На 63 % підприємств складське господарство сформоване за рахунок власних складських приміщень, 37 % підприємств використовують власні та орендовані типи складів. На 25 % досліджуваних підприємств тип складського господарства – автоматизований. Механізований тип складського господарства застосовується половиною підприємств (50 %), частково механізовані склади сформовані у 19 % підприємств, немеханізовані склади – у 6 % підприємств. Не притаманний досліджуваним підприємствам автоматичний тип складського господарства, що передбачає наявність програмно-керованих типів складів без залучення праці персоналу складського господарства. У прийнятті управлінських рішень стосовно виробничих запасів беруть участь працівники складського господарства на 13 % підприємств, частково залучені до прийняття управлінських рішень працівники на 50 % підприємств, не залучені до прийняття управлінських рішень працівники 37 % досліджуваних машинобудівних підприємств. Система контролювання виробничих запасів є централізованою на 63 % досліджуваних підприємств, 19 % підприємств використовують централізовано-децентралізовану систему, 12 % підприємств – децентралізовану. На підставі виконаних досліджень виокремлено пріоритетність мотивів формування виробничих запасів (рис. 2).

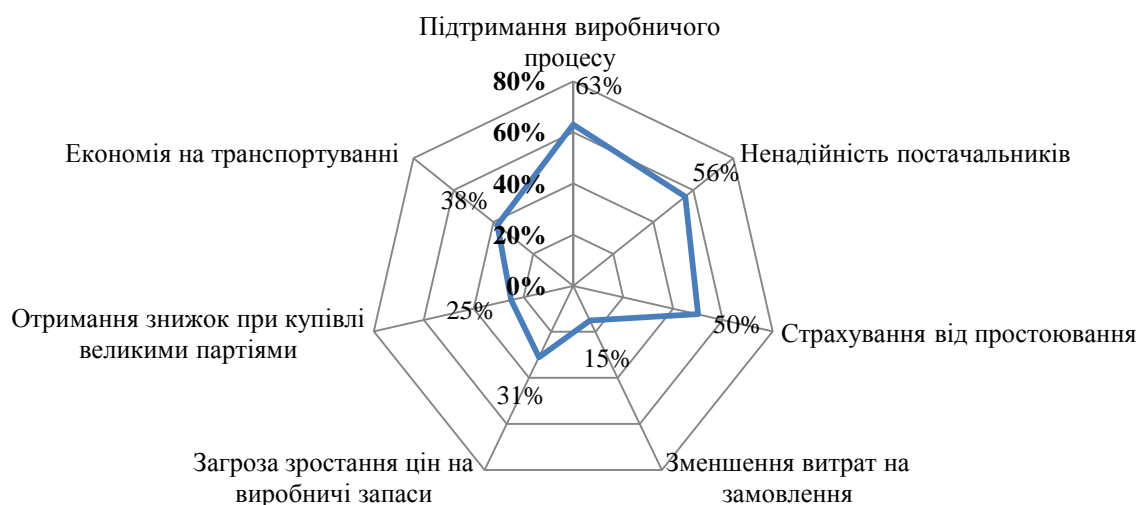

Рис. 2. Пріоритетність мотивів формування виробничих запасів на досліджуваних машинобудівних підприємствах України станом на 01.01.2013 р.

Примітка: сформовано на підставі даних анкетного опитування респондентів на досліджуваних підприємствах.

До ключових проблем управління виробничими запасами респонденти зараховують складність та витратність впровадження і застосування методів формування й поповнення виробничих запасів (75 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних підприємств), нераціонально побудоване складське господарство (88 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних

підприємств), відсутність спеціалізованого програмного забезпечення щодо систем управління виробничими запасами (81 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних підприємств), зменшення обігових коштів (75 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних підприємств), нереалістичні плани, що формують підприємства (69 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних підприємств), багатоманітність методів формування, поповнення та використання виробничих запасів (59 % менеджерів різних рівнів управління досліджуваних підприємств).

Аналізування стану управління виробничими запасами дало змогу визначити основні фактори впливу на виробничі запаси та розвинути їх типологію (рис. 3).

* — ознака і типи факторів, запропоновані автором.

Рис. 3. Типологія факторів впливу на виробничі запаси підприємств
Примітка: розвинуто автором.

Фактори впливу на виробничі запаси нами поділено за низкою типологічних ознак: за напрямом впливу (зовнішнього та внутрішнього середовища (прямої і непрямой дії)), за характером (позитивного та негативного впливу), за періодом (коротко-, середньо- та довгострокового впливу), за змістом (виробничі, фінансові, кадрові, інфраструктурні, інформаційно-комунікаційні, управлінські). Врахування факторів впливу на виробничі запаси за змістовою ознакою надає можливість підприємству уникнути помилок, покращити результат діяльності та зважити усі позитивні і негативні умови.

У третьому розділі **«Розвиток управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах»** обґрунтовано етапи планування виробничих запасів та охарактеризовано методи їх формування, поповнення і використання, розроблено полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів, а також виокремлено та систематизовано витрати на формування та утримання виробничих запасів.

Наукові напрацювання дозволяють виокремити стратегічне і тактичне планування виробничих запасів (останнє, своєю чергою, поділяється на поточне та оперативне). Проте, підприємствам не доцільно формувати виробничі запаси на тривалий період (внаслідок замороження фінансових ресурсів, зростання витрат на зберігання та утримання виробничих запасів, морального старіння, псування, зміни технології виробництва та ін.), тому стратегічне планування є лише орієнтиром для діяльності у вигляді стратегічних планів виробництва, обсягів закупівлі матеріальних ресурсів, встановлення політики накопичення виробничих запасів тощо. Тактичне планування спрямоване на визначення заходів із реалізації стратегії планування виробничих запасів, воно охоплює поточне та оперативне планування виробничих запасів.

Поточне планування виробничих запасів передбачає розроблення кошторисів витрат на формування та утримання виробничих запасів, планів-графіків їх надходження та завершується складанням поточного плану формування, зберігання, використання виробничих запасів. Це планування повинно виконуватись поетапно та містити перелік дій, що варто здійснити для виконання стратегічного планування: 1) інформаційно-комунікативне забезпечення поточного планування виробничих запасів; 2) аналізування та оцінювання потреб і можливостей підприємства стосовно виробничих запасів; 3) встановлення планових обсягів виробничих запасів; 4) вибір заходів на засадах альтернативності для досягнення запланованих обсягів; 5) складання кошторису витрат на формування та утримання виробничих запасів; 6) підбір системи поповнення виробничих запасів; 7) формування поточного плану; 8) деталізація поточного плану відповідно до центрів відповідальності за виробничими запасами.

Оперативне планування виробничих запасів здійснюється для розроблення конкретних короткотермінових планів стосовно формування, накопичення та використання виробничих запасів. Це одноденні, потижневі, помісячні графіки поповнення виробничих запасів, а також аналогічні плани використання виробничих запасів, заповнення складських приміщень тощо. На основі складених планів формується система поповнення, розміщення та розподілу виробничих запасів, що оперує відповідними методами формування, поповнення та використання

виробничих запасів. До основних методів формування, поповнення та використання виробничих запасів слід зарахувати: з фіксованим розміром замовлення, з фіксуванням періоду постачання наступної партії, «мінімум – максимум», із встановленою періодичністю між замовленнями та поповненням виробничих запасів до вказаного рівня, JIT (Just-in-time), Kaizen, Kanban, MRP (Material Requirements Planning), MRP II (Material Resource Planning), ABC-аналіз, ABC-XYZ аналіз, IC (Inventory Control), OPT (Optimized Production Technology), LP (Lean production), ROP (Rules Based Reorder), CIM (Computer Integrated Manufacturing), CALS (Computer-aided Acquisition and Logistics Support), ERP (Enterprise Resource Planning) та ін. Вищеперелічені методи є основою при формуванні, поповненні та використанні виробничих запасів. Враховуючи переваги та недоліки, підприємства обирають той чи інший метод, котрий піддається модифікуванню з урахуванням ведення виробничо-господарської діяльності.

Організування роботи з виробничими запасами варто розглядати за двома взаємопов'язаними напрямками: 1) організування складського господарства; 2) організування складування запасів. Організування складського господарства має ґрунтуватись на грамотному виборі типів складів виробничих запасів і розрахунку їх площі. Для вибору типів складів виробничих запасів нами розроблено полікритеріальну модель (рис. 4), перший етап якої полягає в інформаційному забезпеченні полікритеріального вибору типів складів виробничих запасів, що має на меті акумулювання інформації про структуру виробничих запасів, які підлягають складуванню, обсяги та особливості їх зберігання, типи складів виробничих запасів, політику зберігання виробничих запасів, ресурси підприємства, фактори впливу на організування роботи з виробничими запасами, постачальників, партнерів тощо. На цьому етапі передбачається добір достовірної інформації, її систематизування та підготовлення до використання при полікритеріальному виборі типів складів виробничих запасів.

Враховуючи зміст накопиченої інформації, на другому етапі відбувається встановлення ключових критеріїв та рекомендування відповідних типів складів. Цей етап передбачає визначення загальної сукупності необхідних типів складів для зберігання виробничих запасів. Основними критеріями при виборі типів складів виробничих запасів є: обсяг виробничих запасів, наявність відповідних власних площ під складські приміщення, вимоги щодо зберігання виробничих запасів, сумісність зберігання усіх видів виробничих запасів, тривалість функціонування складу, рівень програмно-технічного забезпечення складського господарства, відстань транспортування від складу до виробничих підрозділів, вартість утримання складських приміщень.

Визначені критерії є ключовими та типовими для підприємств, проте можливе врахування індивідуальних особливостей складської діяльності і потреб підприємства шляхом встановлення додаткових критеріїв та із запропонованої типології складів виробничих запасів підбору тих типів, що максимально відповідатимуть особливостям зберігання виробничих запасів. Обираючи значення критерію, що відповідає підприємству, отримуємо перелік тих типів складів виробничих запасів, які найбільш доцільно формувати підприємству за наявних умов.

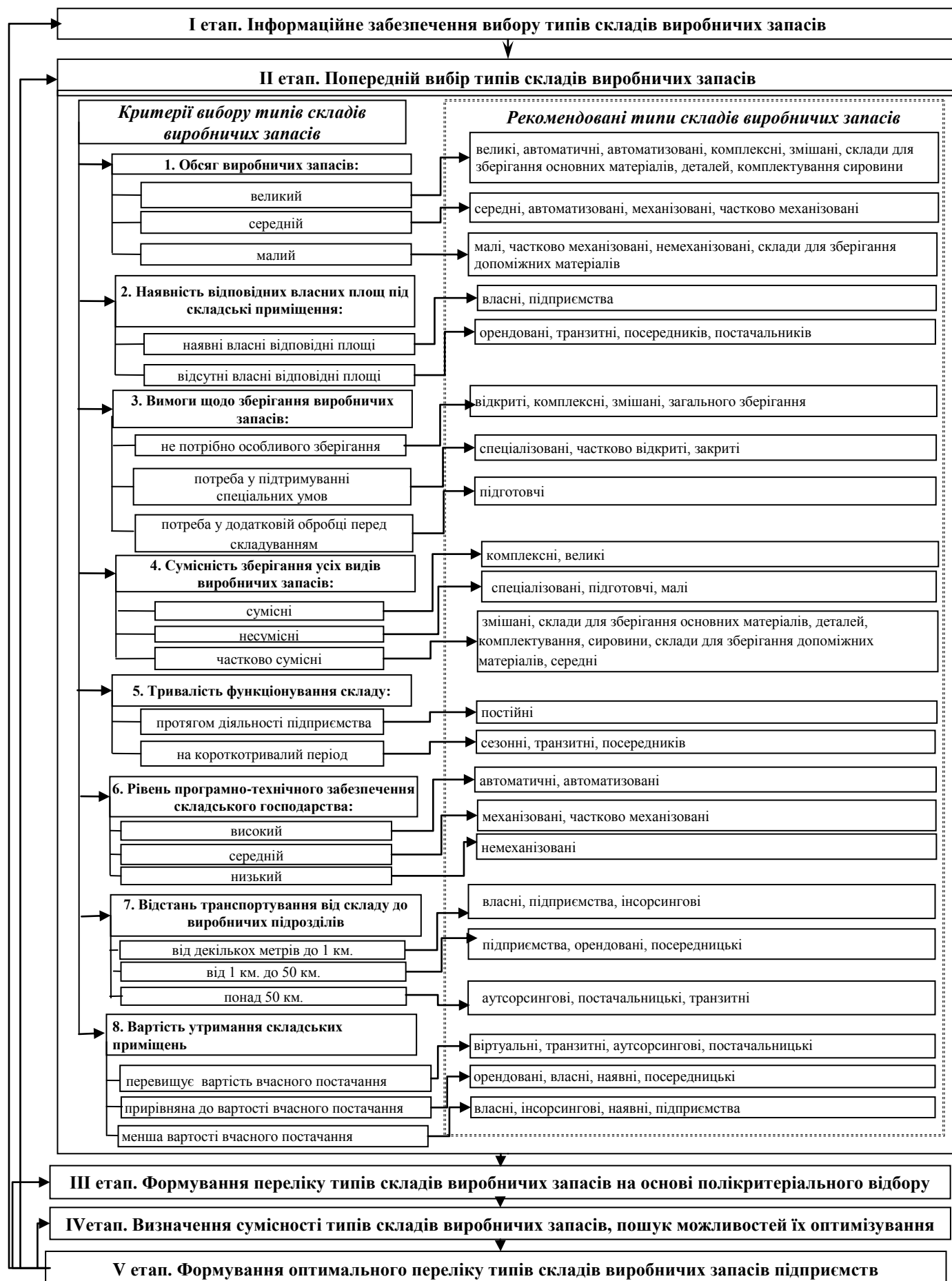

Рис. 4. Модель полікритеріального вибору типів складів виробничих запасів

Примітка: розроблено автором.

Третій етап передбачає акумулювання обраних типів складів виробничих запасів за кожним із критеріїв та встановлення єдиного зведеного переліку. На цьому етапі відбувається формування табличного списку вибраних типів складів виробничих запасів, де встановлюється їх перелік, сумування кількості критеріїв, що зумовлюють вибір відповідного типу в порядку від максимального значення до мінімального.

На четвертому етапі визначається сумісність відібраних типів складів виробничих запасів та здійснюється пошук можливостей їх оптимізування. Отже, відображений перелік може містити несумісні типи з урахуванням попереднього вибору (наприклад, вибір за різними критеріями таких типів складів виробничих запасів, як комплексний і підготовчий), це можливо за умови, якщо критеріальна ознака відображає лише частковий поділ типів, у такому випадку підтвердження відбувається на основі іншої критеріальної ознаки.

На основі інформації із попереднього етапу формується кінцевий перелік типів складів виробничих запасів, які необхідні підприємству з урахуванням параметрів оптимізування. Групування інформації також можна представити у табличному та графічному варіантах. Табличний варіант передбачає відображення кількості типів складів та їх характеристики для конкретного підприємства, а графічний – наочне відображення формування. Якщо на певному із етапів допущено помилку та вибраний перелік типів складів виробничих запасів не відповідає повною мірою потребам підприємства, тоді за допомогою зворотних зв'язків здійснюється повернення на той етап, де могла виникнути помилка.

Враховуючи функціональність складів виробничих запасів при визначенні їх площі, доцільно провести типологізування функціональних ділянок складського приміщення, виокремивши основну та обслуговуючу ділянки. Основна функціональна ділянка складського приміщення надалі поділяється на зони наземного складування, складування на платформу, стелажного складування тощо. Обслуговуюча ділянка складу виробничих запасів ділиться на службову та допоміжну.

Структура витрат на формування та утримання виробничих запасів складається з низки статей. На підставі виконаних досліджень перелік статей витрат на формування та утримання виробничих запасів з урахуванням низки субстатей структуровано у відповідний кошторис. Приклад розрахунку витрат на формування та утримання виробничих запасів з допомогою запропонованого кошторису наведено для ПАТ «Іскра» за 2010-2013 рр. (табл. 2).

У структурі витрат на формування та утримання виробничих запасів ПАТ «Іскра» переважають витрати на їх формування (понад 84 %), проте в 2013 р. витрати на утримання виробничих запасів зростають до 18,88 %. Значна частка витрат на формування виробничих запасів припадає на їх придбання (вартість виробничих запасів на складі постачальника (понад 70 %)). Це свідчить про те, що формування та утримання виробничих запасів на цьому підприємстві є доцільним та доволі ефективним. Резервами зниження виступають витрати на транспортування виробничих запасів і витрати на розвантажувально-навантажувальні роботи до складу підприємства.

Кошторис витрат на формування та утримання виробничих запасів і їх структура у ПАТ «Іскра» за 2010-2013 рр.

ПОКАЗНИКИ	2010р.		2011р.		2012р.		2013р.	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
1. Витрати на формування виробничих запасів:	30784,37	84,04	20166,91	76,33	36136,31	84,09	31470,86	81,12
1.1. Витрати на маркетингові дослідження ринку постачальників:	12,83	0,04	16,92	0,06	21,34	0,05	22,74	0,06
1.1.1. Витрати на використання Інтернет-ресурсів;	1,12	0,00	1,31	0,00	1,41	0,00	1,43	0,00
1.1.2. Витрати на консалтингові послуги;	2,13	0,01	2,49	0,01	2,66	0,01	3,78	0,01
1.1.3. Витрати на інформаційні видання;	7,87	0,02	10,78	0,04	14,77	0,03	14,90	0,04
1.1.4. Інші витрати на маркетингові дослідження ринку постачальників.	1,71	0,00	2,34	0,01	2,5	0,01	2,63	0,01
1.2. Витрати на налагодження контактів та укладання договорів:	218,38	0,60	234,01	0,89	259,21	0,60	295,24	0,76
1.2.1. Основна заробітна плата, доплати, премії працівникам відділу постачання та відрахування на соціальні заходи;	162,9	0,44	174,04	0,66	193,01	0,45	220,64	0,57
1.2.2. Витрати на службові відрядження;	30,46	0,08	32,55	0,12	36,09	0,08	39,45	0,10
1.2.3. Представницькі витрати;	11,65	0,03	12,33	0,05	13,04	0,03	16,9	0,04
1.2.4. Витрати на зв'язок;	5,99	0,02	6,77	0,03	7,65	0,02	7,69	0,02
1.2.5. Інші витрати на налагодження контактів та укладання договорів.	7,37	0,02	8,33	0,03	9,41	0,02	10,56	0,03
1.3. Витрати на придбання виробничих запасів:	30544	83,38	19910	75,36	35845	83,41	31145	80,28
1.3.1. Вартість виробничих запасів на складі постачальника;	25962,4	70,87	16923,5	64,06	30468,25	70,90	26745,89	68,94
1.3.2. Витрати на розвантажувально-навантажувальні роботи до складу підприємства;	1741,01	4,75	1134,87	4,30	2043,17	4,75	1353,94	3,49
1.3.3. Витрати на транспортування:	2840,59	7,75	1851,63	7,01	3333,59	7,76	3045,17	7,85
1.3.3.1. Витрати на перевезення;	2428,25	6,63	1582,85	5,99	2849,68	6,63	2546,85	6,56
1.3.3.2. Витрати на страхування перевезення виробничих запасів.	412,34	1,13	268,79	1,02	483,91	1,13	498,32	1,28
1.4. Інші витрати на формування виробничих запасів	9,16	0,03	5,97	0,02	10,75	0,03	7,88	0,02
2. Витрати на утримання виробничих запасів:	5847,28	15,96	6253,01	23,67	6838,89	15,91	7326,46	18,88
2.1. Витрати на оренду складських приміщень	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2.2. Витрати на охорону складських приміщень	36,24	0,10	38,05	0,14	39,95	0,09	39,95	0,10
2.3. Амортизація складських приміщень та складського обладнання	3804,8	10,39	4224	15,99	4431,6	10,31	4905,5	12,64
2.4. Амортизація нематеріальних активів для потреб складського господарства	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2.5. Основна і додаткова заробітна плата працівників складського господарства та відрахування на соціальні заходи	1140,33	3,11	1218,28	4,61	1351,08	3,14	1386,4	3,57
2.6. Витрати на паливо та енергію, водопостачання та водовідведення для складських потреб	329,02	0,90	402,08	1,52	382,6	0,89	390,14	1,01
2.7. Витрати на страхування виробничих запасів на складах	500,92	1,37	326,52	1,24	587,86	1,37	560,61	1,44
2.8. Витрати на спеціальну обробку виробничих запасів при їх зберіганні	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2.9. Інші витрати на утримання виробничих запасів	35,97	0,10	44,08	0,17	45,8	0,11	43,86	0,11
Всього	36631,66	100	26419,92	100	42975,2	100	38797,32	100

Примітка: сформовано автором на основі даних аналітичного обліку ПАТ «Іскра».

Виконані дослідження дали змогу запропонувати здійснювати розрахунок загальної величини витрат на формування та утримання виробничих запасів за формулою:

$$V_{ВЗ} = V_{ВЗ}^{\Phi} + V_{ВЗ}^Y = (V_{МД} + V_{НКУД} + V_{ВЗ}^П + V_{ВЗ}^{i\Phi}) + (V_{СП}^O + V_{СП}^{OX} + A_{СПCO} + A_{НМА} + V_{ЗП} + V_{СП}^З + V_{ВЗ}^C + V_{ВЗ}^{O\Phi} + V_{ВЗ}^{iy}), \quad (1)$$
де $V_{ВЗ}$ – витрати на формування та утримання виробничих запасів, тис. грн.; $V_{ВЗ}^{\Phi}$ – витрати на формування виробничих запасів, тис. грн.; $V_{ВЗ}^Y$ – витрати на утримання

виробничих запасів, тис. грн.; $V_{мд}$ – витрати на маркетингові дослідження ринку постачальників, тис. грн.; $V_{нкуд}$ – витрати на налагодження контактів та укладання договорів, тис. грн.; $V_{вз}^п$ – витрати на придбання виробничих запасів, тис. грн.; $V_{вз}^{i\phi}$ – інші витрати на формування виробничих запасів, тис. грн.; $V_{сп}^o$ – витрати на оренду складських приміщень, тис. грн.; $V_{сп}^{ox}$ – витрати на охорону складських приміщень, тис. грн.; $A_{спсо}$ – амортизація складських приміщень та складського обладнання, тис. грн.; $A_{нма}$ – амортизація нематеріальних активів для потреб складського господарства, тис. грн.; $V_{зп}$ – основна і додаткова заробітна плата працівників складського господарства та відрахування на соціальні заходи, тис. грн.; $V_{сп}^3$ – витрати на забезпечення складських потреб (паливо та енергію, водопостачання та водовідведення для складських потреб), тис. грн.; $V_{вз}^c$ – витрати на страхування виробничих запасів на складах, тис. грн.; $V_{вз}^{o\phi}$ – витрати на спеціальну обробку виробничих запасів при їх зберіганні, тис. грн.; $V_{вз}^{iy}$ – інші витрати на утримання виробничих запасів, тис. грн.

Для визначення доцільності утримання виробничих запасів пропонується розраховувати коефіцієнт витратності утримання виробничих запасів ($K_{ву_{вз}}$) (частк. од.):

$$K_{ву_{вз}} = \frac{V_{вз}^y}{V_{вз}^{\phi}} \cdot \quad (2)$$

Коефіцієнт витратності утримання виробничих запасів відображає, наскільки дороговартісним є утримання виробничих запасів на підприємствах, при цьому він повинен прямувати до мінімуму. Динаміка коефіцієнтів витратності утримання виробничих запасів у 2010-2013 рр. за низкою досліджуваних машинобудівних підприємств наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка коефіцієнтів витратності утримання виробничих запасів досліджуваних машинобудівних підприємств Львівщини у 2010-2013 рр.

Машинобудівні підприємства	Роки			
	2010	2011	2012	2013
ПАТ «Іскра»	0,19	0,31	0,19	0,23
ТзОВ «ЛЕОНІ ВаерінгСистемс УА ГМБХ»	0,09	0,10	0,09	0,10
ПАТ «ЕКВАТОР»	0,45	0,49	0,22	0,18
ПрАТ «Самбірський приладобудівний завод «Омега»	0,38	0,42	0,43	0,43
ПрАТ «Львівський локомотиво-ремонтний завод»	0,32	0,34	0,33	0,32

Примітка: сформовано та розраховано на підставі даних фінансової звітності досліджуваних підприємств.

Розраховані коефіцієнти на низці підприємств відображають ефективність утримання виробничих запасів і потребу у коригуванні витрат, що пов'язані зі зберіганням виробничих запасів. У 40 % підприємств цей показник відображає доцільність утримання виробничих запасів. Проте, на таких підприємствах, як ПАТ «ЕКВАТОР», ПрАТ «Самбірський приладобудівний завод «Омега» та ПрАТ «Львівський локомотиво-ремонтний завод», вартість утримання виробничих запасів сягає від 30 % до 50 % вартості самих виробничих запасів, що зумовлює необхідність прийняття рішень щодо подальших перспектив організування їх складських господарств.

Розрахунок коефіцієнта надасть можливість підприємству визначити ефективність утримання виробничих запасів. Сформований кошторис відображає

усі можливі витрати на формування і утримання виробничих запасів та їх систематизування за відповідними статтями.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично обґрунтовано вирішення наукового завдання щодо формування теоретико-методологічної та методико-прикладної бази управління виробничими запасами підприємств. Результати виконаного дослідження дають можливість сформулювати такі висновки:

1. Виконані дослідження дають змогу стверджувати про розгалуженість, диференційованість, складність функціонування підприємств машинобудування. У розвинутих країнах світу машинобудівним підприємствам належить провідне місце, адже саме ці підприємства забезпечують переважну частину валового національного продукту. В Україні налічується понад 11100 машинобудівних підприємств, що реалізують близько 10-13% продукції промисловості та в загальній структурі реалізованої продукції переробної промисловості займають третє місце. Проте, враховуючи динамічність середовища функціонування, загострення конкуренції на вітчизняному та світовому ринку, розвиток науково-технічного процесу, діяльність цих підприємств значно ускладнюється, що зумовлює застосування дієвих підходів до управління. Важливим внутрішнім чинником діяльності машинобудівних підприємств є матеріальні ресурси, що накопичуються у формі виробничих запасів, наявність яких забезпечує ефективне функціонування без збоїв та простоювання. Політика управління виробничими запасами в останні десятиліття тяжіє до їх мінімізування або повної відмови, що закладено в основу низки методів, проте, як виявилось, їх застосування вітчизняними машинобудівними підприємствами є недієвим. Вищенаведені тенденції зумовлюють необхідність у перманентному пошуку ефективних методів, моделей управління виробничими запасами вітчизняних машинобудівних підприємств.

2. На підставі розгляду ключових дефініцій з економічної позиції уточнено морфологічне, змістове та функціональне наповнення категорій: «запаси», яку запропоновано трактувати, враховуючи ототожнення із матеріальними ресурсами, визначаючи форму власності та місце зберігання; «виробничі запаси», що підлягають трактуванню, визначаючи суміжну категорію, призначення, структуру, сутнісне наповнення та період використання у виробничому процесі; «управління виробничими запасами», яка розглядається з позиції процесно-структурованого менеджменту. Для забезпечення уніфікування понятійно-категорійного апарату запаси трактуємо як частину матеріальних ресурсів, які є власністю підприємства, зберігаються на складах різного рівня з метою подальшого використання у виробничому процесі для забезпечення безперебійної діяльності; під виробничими запасами розуміємо частину матеріальних ресурсів, які є власністю підприємства та зберігаються у відповідних для цього місцях (складах виробничих запасів), ще не використовуються та призначені для подальшого застосування у виробничому процесі, входять у структуру виготовленої продукції або підтримують функціонування процесу виробництва, забезпечуючи його безперебійність; а під управлінням виробничими запасами – вид управлінської діяльності, що ґрунтується на плануванні, організуванні поповнення та використання виробничих запасів, мотивуванні працівників, що пов'язані з виробничими запасами, контролюванні та

регулюванні виробничих запасів.

3. Розвинуто типологію виробничих запасів на основі виокремлення низки типологічних ознак (за відношенням до виробничого процесу, структурою і для відображення в бухгалтерському обліку при формуванні фінансової звітності, якістю структурних елементів, вартістю придбаних матеріально-виробничих ресурсів, можливістю заміни виробничих запасів, етапами перетворення вхідних виробничих запасів, первинністю використання у виробничому процесі, способом зберігання, обсягами використання, місцем перебування, цілями, кількістю та відповідно до нормування, метою формування, відкритістю і доступністю ресурсів та відносно складених планів). Запропонована типологія виробничих запасів призначена насамперед для менеджерів складського господарства та відділів планування, контролю машинобудівних підприємств, які з її використанням можуть ідентифікувати типи виробничих запасів.

4. Обґрунтовано методологічні засади управління виробничими запасами з використанням положень процесно-структурованого менеджменту, на підставі яких власникам, керівникам машинобудівних підприємств та іншим зацікавленим особам запропоновано розглядати управління виробничими запасами як конкретну функцію менеджменту, яка реалізується на основі планування, організування роботи з виробничими запасами, мотивування працівників, пов'язаних із виробничими запасами, контролювання та регулювання виробничих запасів.

5. Враховуючи специфіку машинобудівних підприємств, сформовано типологію факторів, які впливають на виробничі запаси. Це дозволило запропонувати менеджерам різних рівнів управління (інституційного, управлінського та технічного) машинобудівних підприємств оцінювати вплив факторів на виробничі запаси з врахуванням напряму (зовнішнього та внутрішнього середовища прямої і непрямої дії), характеру впливу (позитивного та негативного впливу), періоду дії (коротко-, середньо- та довгострокового періоду дії) та змісту (виробничого, управлінського, фінансового, інфраструктурного, інформаційно-комунікаційного та кадрового).

6. Керівникам машинобудівних підприємств пропонується використовувати розроблену полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів, яка визначає перелік рекомендованих до формування типів складів виробничих запасів на основі поетапного вибору (інформаційне забезпечення вибору, попередній вибір, формування переліку типів складів виробничих запасів на основі полікритеріального відбору, сумісність, пошук можливостей їх оптимізування та формування оптимального переліку складів виробничих запасів підприємств) шляхом встановлення ключових критеріїв (обсяг виробничих запасів, наявність відповідних власних площ під складські приміщення, вимоги щодо зберігання виробничих запасів, сумісність зберігання усіх видів виробничих запасів, тривалість функціонування складу, рівень програмно-технічного забезпечення складського господарства, відстань транспортування від складу до виробничих підрозділів).

7. Зважаючи на потреби планово-економічних підрозділів та підрозділів складського господарства машинобудівних підприємств, структуровано низку статей витрат на формування та утримання виробничих запасів (на маркетингові дослідження ринку постачальників, налагодження контактів та укладання договорів,

придбання виробничих запасів, оренду, охорону складських приміщень, амортизація складських приміщень та складського обладнання, основну та додаткову заробітну плату працівників складського господарства та відрахування на соціальні заходи, паливо та енергію, водопостачання та водовідведення для складських потреб, страхування виробничих запасів на складах, спеціальну обробку виробничих запасів при їх зберіганні та інші витрати на утримання виробничих запасів) у відповідний кошторис для уніфікованого визначення обсягу таких витрат.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Монографії

1. Наукові засади формування та використання економічного потенціалу: [монографія] / [О. С. Бешта, Т. Г. Белова, Я. С. Богів, А. Б. Бойко та ін.] / За ред. В. Я. Швеця, В. М. Соловійова. – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2013. – 360 с. / Мельник О. Г., Ганас Л. М. 8.1. Витрати на формування та утримання виробничих запасів промислових підприємств. – С. 316-324 (*Особистий внесок автора: виокремлено та систематизовано перелік витрат на формування та утримання виробничих запасів*).
2. Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств: [колективна монографія у 4 томах] / [О. Є. Басманова, О. Ю. Безкровна, Е. С. Белокурова, Л. М. Борисова та ін.] / За ред. О. А. Паршиной. – Дніпропетровськ: Герда, 2013. – [Т.1]. – 334 с. / Мельник О. Г., Ганас Л. М. 2.20. Удосконалення організування складського господарства на підприємствах. – С. 168-174 (*Особистий внесок автора: розроблено полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів*).

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях

3. Федак¹ Л. М. Управління запасами підприємства на засадах функціонального підходу / Л. М. Федак // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2011. – Вип. 21.12. 4. – С. 308-315.
4. Федак Л. М. Запаси підприємств: сутність та класифікація / Л. М. Федак // Вісник Хмельницького національного університету. – Серія «Економічні науки». – Хмельницький: ХНУ, 2012. – № 1. – С. 157-162.
5. Ганас Л. М. Організування складського господарства на промислових підприємствах / Л. М. Ганас // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – № 11 (182). – Ч.1. – С. 73-80.
6. Ганас Л. М. Концептуальні засади управління виробничими запасами / Л. М. Ганас // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2012. – № 749. – С. 11-18.
7. Ганас Л. М. Методи формування, поповнення та використання виробничих запасів / О. Г. Мельник, Л. С. Ноджак, Л. М. Ганас // Економіка та держава. [Міжнародний науково-практичний журнал]. – 2013. – № 10. – С. 29-33. (*Особистий внесок автора: виокремлено переваги та недоліки застосування методів формування, поповнення і використання виробничих запасів*).

¹ Прізвище було змінено у зв'язку із одруженням (свідоцтво про одруження серія І-СГ №175054).

1.3. Публікація у виданні України, яке включено до міжнародних наукометричних баз даних

8. Ганас Л. М. Ідентифікація площ функціональних ділянок складу виробничих запасів / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, Л. М. Ганас // Бізнес інформ²: [журнал]. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК». – 2013. - № 9. – С. 73-77. (**Бази даних: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, getCITED, Research Bible**) (Особистий внесок автора: систематизовано типологію площ функціональних ділянок складу виробничих запасів та методи їх ідентифікування).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Федак Л. М. Запаси як економічна категорія / Л. М. Федак // Тезиси докладов ІХ Международной научно-практической конференции [«Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами»], (г. Алушта, 12-18 сентября 2011 г.) / Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт», Харьковский национальный университет радиоэлектроники. – Харьков: Навчально-науковий видавничо-поліграфічний центр ХНУРЕ, 2011. – С. 309-311.
10. Федак Л. М. Управління виробничими запасами підприємства / Л. М. Федак // Збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених [«Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України»], (м. Київ, 4-5 листопада 2011 р.) / Аналітичний центр «Нова економіка». - К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2011. – С. 18-19.
11. Федак Л. М. Класифікація запасів підприємств / Л. М. Федак // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні проблеми економіки і менеджменту»], (м. Львів, 10-12 листопада 2011 р.) / Національний університет «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту, Інститут післядипломної освіти. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 130-131.
12. Федак Л. М. Фактори впливу на формування запасів / Л. М. Федак // Збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених [«Інтеграційні економіко-правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя»], (м. Львів, 31 січня 2012 р.) / Львівська комерційна академія. – Львів: Львівська комерційна академія, 2012. – С. 54-57.
13. Федак Л. М. Планування запасів на підприємствах / Л. М. Федак // Збірник тез доповідей IX Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених [«Об’єктивна оцінка конкурентоспроможності Економічних систем: моделювання, прогнозування, прийняття рішень»], (м. Київ, 2-3 березня 2012 р.) / Аналітичний центр «Нова економіка». - К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2012. – С. 22-23.
14. Федак Л. М. Складування запасів як елемент організування / Л. М. Федак // Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної відео-конференції

²Видання водночас є фаховим.

- [«Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок»], (м. Львів, 23-24 травня 2012 р.) / Національний університет «Львівська політехніка», Рада молодих вчених ІНЕМ, ЛООВМГО «Молодіжний центр працевлаштування», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Донецький національний технічний університет, Громадська академія наук в м. Лодзь. - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 228-229.
15. Ганас Л. М. Принципи управління виробничими запасами // Збірник тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції [«Маркетинг та логістика в системі менеджменту»], (м. Львів, 8-10 листопада 2012 р.) / Національний університет "Львівська політехніка", Інститут регіональних досліджень НАН України, Всеукраїнська громадська організація "Українська Асоціація Логістики", Українська Асоціація Маркетингу, Економічний університет (м. Краків, РП), Суспільна академія наук (м. Лодзь, РП), Вища школа Оствестфален Ліппе (м. Лемго, ФРН), Західно-Саксонська Вища фахова школа (м. Цвікау, ФРН), Університет ім. Матея Бела (м. Банська Бистрица, СР). - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 67-69.
16. Ганас Л. М. Розвиток методів управління виробничими запасами / Л. М. Ганас // Збірник тез доповідей ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції [«Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства»], (м. Дніпропетровськ, 15-16 березня 2013 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», Міжнародний університет ресурсів, Бізнес-інкубатор національного гірничого університету. - Дніпропетровськ: Бізнес-інкубатор національного гірничого університету, 2013. – С. 165-166.
17. Ганас Л. М. Типологія складів виробничих запасів підприємств / Л. М. Ганас // Збірник тез доповідей ІV Міжнародної науково-практичної конференції [«Проблеми розвитку транспортних систем і логістики»], (м. Євпаторія, 14-16 травня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Євпаторія: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2013. – С. 77-79.
18. Ганас Л. М. Регулювання виробничих запасів / О. Г. Мельник. Л. С. Ноджак, Л. М. Ганас // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції [«Ефективне управління економікою: теорія і практика»], (м. Черкаси, 4-5 жовтня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки України, Черкаський державний технологічний університет, Черкаська філія «Європейський університет», Національний гірничий університет, Бельцький державний університет імені Алеку Руссо. – Черкаси: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 54-57. *(Особистий внесок автора: виокремлено послідовність регулювання виробничих запасів).*

3. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Федак Л. М. Фактори впливу на управління запасами: сутність та класифікація / Л. М. Федак // Логістика: теорія та практика: [науковий журнал]. – Луцьк, 2012. – №1 (2). – С. 204-213.

АНОТАЦІЯ

Ганас Л. М. Управління виробничими запасами машинобудівних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено вирішенню наукового завдання щодо формування теоретико-прикладних засад управління виробничими запасами на машинобудівних підприємствах. Уточнено понятійно-термінологічний апарат у сфері управління виробничими запасами. Розроблено полікритеріальну модель вибору типів складів виробничих запасів за наявних умов. Доповнено типологію виробничих запасів, що надало можливість сформулювати для суб'єктів управління виробничими запасами максимально широкий перелік типів виробничих запасів. Удосконалено типологію факторів впливу на виробничі запаси підприємств та виокремлено низку факторів за змістовою ознакою. Ідентифіковано та систематизовано перелік витрат на формування та утримання виробничих запасів у відповідний кошторис. Розраховано загальні величини витрат на формування та утримання виробничих запасів і коефіцієнти витратності утримання виробничих запасів для визначення доцільності їх накопичення машинобудівними підприємствами.

Ключові слова: запаси, виробничі запаси, управління, полікритеріальна модель, кошторис витрат, фактори, склади виробничих запасів, планування, організування, контролювання.

ANNOTATION

Hanas L. M. Management of production stocks in machine-building enterprises. – On the rights of manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of economic sciences in specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by the types of economic activity) – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2015.

The thesis is dedicated to the resolving of scientific task according to the formation of theoretical and applied principles of management of production stocks in machine-building enterprises. The conceptual terms framework in the sphere of management of production stocks is specified. Under available conditions, the polycriterial model of a choice of types of warehouses of production stocks is elaborated. The typology of production stocks that give a chance to create for the subjects of management of production stocks the widest list of types of production stocks is developed. The typology of influence factors on production stocks is improved and a number of factors by the semantic feature are allocated. The list of expenses on formation and on the maintenance of production stocks in the corresponding estimate of expenses is identified and systematized. The total values of expenses on the formation and on the maintenance of production stocks and the coefficients of expenses of the maintenance of production stocks for determination of expediency of their accumulation by the machine-building enterprises are calculated.

Key words: stocks, production stocks, management, polycriterial model, estimate of expenses, factors, warehouses of production stocks, planning, organization, control.

АННОТАЦИЯ

Ганас Л.Н. Управление производственными запасами машиностроительных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет «Львівська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2015 .

Актуальность диссертационной работы обусловлена необходимостью доказать, что формирование производственных запасов в оптимальном количестве улучшает положение предприятия, обеспечивает защиту от простоя. Целью диссертационного исследования является разработка теоретико-методологических и методико-прикладных основ управления производственными запасами машиностроительных предприятий. Объектом исследования выступают процессы управления производственными запасами машиностроительных предприятий. Предметом исследования являются теоретико-методологические и методико-прикладные основы управления производственными запасами машиностроительных предприятий.

В первом разделе «Теоретико-концептуальные основы управления производственными запасами машиностроительных предприятий» раскрыто терминологический аппарат управления производственными запасами в направлении определения его ключевых дефиниций: запасы, производственные запасы, управления производственными запасами. Усовершенствована типология производственных запасов введением таких типологических признаков, как этапы преобразования входных производственных запасов, возможность замены производственных запасов, количество в соответствии с нормированием, открытость и доступность ресурсов. Что, в отличие от существующих, предоставит возможность субъектам управления производственными запасами максимально широко сформировать типологическое основание для принятия управленческих решений в сфере управления производственными запасами. Представлены концептуальные основы управления производственными запасами путем использования положений процессно-структурированного менеджмента, предусматривающие рассмотрение управления производственными запасами как конкретной функции менеджмента, которая реализуется на основе планирования, организации работы с производственными запасами, мотивирования работников, связанных с производственными запасами, контролирования и регулирования производственных запасов.

Во втором разделе «Анализ состояния управления производственными запасами машиностроительных предприятий» разработан метод анализа управления производственными запасами, который основан на определении направлений анализа и выполнении установленных этапов. Исследованы особенности функционирования предприятий машиностроительной отрасли, определено состояние управления производственными запасами на отечественных машиностроительных предприятиях. Идентифицированы факторы влияния на производственные запасы предприятий по направлению и характеру воздействия, периодом действия и содержанию. По содержательному признаку выделены

производственные, финансовые, кадровые, инфраструктурные, информационно-коммуникационные и управленческие факторы. Сформирована типология факторов, в отличие от существующих, конкретизирует их содержание и характер воздействия с учетом особенностей функционирования предприятий машиностроения.

В третьем разделе «Развитие управления производственными запасами на машиностроительных предприятиях» обоснованы этапы планирования производственных запасов, охарактеризовано и сформировано типологию методов формирования, пополнения и использования производственных запасов путем выделения признаков (за фиксированием параметра, уровнем автоматизации, способностью к ранжированию производственных запасов), выделены их преимущества и недостатки. Усовершенствовано типологию складов производственных запасов, которая дополнена рядом типологических признаков (в соответствии с характеристиками объектов хранения, к размещению и эксплуатации, к формированию складов и делегированию ответственности за хранение производственных запасов, при наличии на предприятии). Структурированы затраты на формирование и содержание производственных запасов путем выделения ряда статей расходов (на маркетинговые исследования рынка поставщиков; налаживание контактов и заключение договоров, приобретение производственных запасов; аренду и охрану складских помещений; амортизацию складских помещений, складского оборудования; основную и дополнительную заработную плату работников складского хозяйства и отчисления на социальные мероприятия; топливо и энергию, водоснабжение и водоотвод для складских нужд, страхование производственных запасов на складах; специальную обработку производственных запасов при их хранении и другие расходы на содержание производственных запасов) в соответствующую смету, что позволяет точно и всеобъемлюще идентифицировать расходы, связанные с производственными запасами.

Разработана поликритериальная модель выбора типов складов производственных запасов. Эта модель учитывает поэтапную последовательность и установку ключевых критериев выбора (объем производственных запасов, наличие соответствующих собственных площадей под складские помещения, требования по хранению производственных запасов, совместимость хранения всех видов производственных запасов, продолжительность функционирования складов, уровень программно-технического обеспечения складского хозяйства, расстояние транспортировки от склада до производственных подразделений, стоимость содержания складских помещений). А также она учитывает совместимость и оптимальность построения складского хозяйства для хранения производственных запасов предприятий в конкретных временно-пространственных условиях функционирования, раскрывает содержательное и функциональное наполнение типов складов производственных запасов.

Ключевые слова: запасы, производственные запасы, управление, поликритериальная модель, смета расходов, факторы, склады производственных запасов, планирование, организация, контролирование.